

aan het Middelburgs Muziekkorps, waren de indrukwekkende concerten in de Abdij op zondagmiddag van twaalf tot één uur. Ook daar trof men uitsluitend echte muzikliefhebbers én totaal geen langsrijdend verkeer. Hier was de medewerking van de Lange Jan ook nodig, een uur lang. Om de serene, bijna devote sfeer in die prachtige Abdij niet te verstoren werd de Lange Jan ingeschakeld, of beter gezegd uitgeschakeld, zodat de kwartierriedeltjes van het carillon, plus de klokslag van half een even achterwege bleven. Het 'vlaggensein' op de Lange Jan werd ook gebruikt bij het niet doorgaan van evenementen op nationale feestdagen, zoals optochten.

L. Cornelisse

Links: de Nederlandse driekleur op de verlichte Lange Jan te Middelburg in de jaren dertig. (Zeeuws Archief, Historisch-topografische atlas Middelburg, HTAM-B-0680I)

Wachten op je geld

Veldwachters op Walcheren

De veldwachter is een figuur die nog altijd tot de verbeelding spreekt. Gekleed in een donkerblauw uniform, soms begeleid door een hond, maar altijd gewapend met een sabel, een potlood en een zakboekje, was hij degene die in Nederland vanaf 1810 belast werd met de handhaving van de

openbare orde op het platteland. Over de geschiedenis van de veldwachter en de vele plichten waaraan hij was onderworpen, hebben we al in een eerdere aflevering van *De Wete* geschreven. Toen gingen we in op de situatie in Oostkapelle, waar de gemeenteveldwachter veelvuldig

in de clinch lag met de burgemeester.¹ Wat we in Oostkapelle zagen, gold voor vele andere Zeeuwse dorpen: bij ruzies tussen de plaatselijke autoriteiten en de veldwachter ging het vaak om persoonlijke zaken. Meer dan eens gebeurde het dat een burgemeester zijn veldwachter niet kon luchten of zien en talloos was het aantal malen dat een veldwachter in het geweer kwam tegen de burgemeester omdat hij die te autoritair of te hooghartig vond. De belangrijkste bron van spanning tussen de veldwachter en de plaatselijke machthebbers was echter de geringe bezoldiging van de functionaris. De veldwachter viel onder het gezag van de provincie. Zo werd hij door de gouverneur, later commissaris van de koning(in) benoemd en waren zijn rechten en plichten vastgelegd in provinciale reglementen. Het waren echter de gemeenten die de kosten van de veldwachter voor hun rekening moesten nemen. Met deze kosten, die behalve de jaarwedde van de veldwachter uit uitgaven voor dienstkleiding, schoeisel en bewapening bestonden, waren in de eerste helft van de negentiende eeuw jaarlijks bedragen van zo'n twee- tot driehonderd gulden gemoeid. Aanzienlijke bedragen, als men bedenkt dat de totale jaarlijkse uitgaven van een dorpsgemeente in die tijd zelden meer bedroegen dan vijftienhonderd gulden. Het zal dan ook geen verbazing wekken, dat de meeste dorpen niet in staat waren om een eigen veldwachter te bekostigen en daarom gedwongen waren gecombineerde veldwachtersdiensten in het leven te roepen.

Op Walcheren was het, net als in de meeste andere Zeeuwse regio's, gebruikelijk dat twee dorpen gebruik maakten van één en dezelfde veldwachter. Zo moest de

veldwachter van Arnemuiden tevens in Kleverskerke surveilleren. Hetzelfde gold voor zijn collega in Domburg, die in Aagtekerke een oogje in het zeil moest houden. Veldwachter Jacob Jacobsen uit Grijskerke moest tot 1855 zelfs in drie dorpen patrouilleren: Biggekerke, Meliskerke en Zoutelande.

Veldwachter Walraven. (Particuliere collectie)

Dat deze gecombineerde veldwachtersdiensten voor de nodige problemen konden zorgen, bewijzen de gebeurtenissen in verschillende Walcherse gemeenten.

Zo kreeg de burgemeester van Aagtekerke in 1844 van de gouverneur te horen dat hij

veel te weinig deed tegen de bedelarij in zijn gemeente. De burgemeester erkende volmondig dat de talrijke bedelaars in de gemeente ook hem een doorn in het oog waren, maar voegde daar onmiddellijk aan toe, dat “het niet aanhouden der bedelaars in deze gemeente niet moet worden toegeschreven aan eene min doelmatige surveil-

gemeenten in de negentiende eeuw werd geuit. De burgemeester van het Zuid-Bevelandse Kloetinge sprak waarschijnlijk namens vele dorpen toen hij in 1855 over de veldwachters opmerkte: “Vooreerst is het terrein, waarover hunne waakzaamheid gevorderd wordt, in bijna alle gemeenten ten platten lande, te groot. Een man te

Veldwachter Walraven tijdens een schietoefening. (Particuliere collectie)

lance, en alzoo aan geen genoegzame pligsbetrachting van den veldwachter”, maar grotendeels het gevolg was van de uitgestrektheid van diens arbeidsterritoir: “Wordt deze gemeente met die van Domburg door denzelfden veldwachter bediend, hetwelk gereedelijk aanleiding geeft, dat de bedelaars, zoodra zij gezien hebben, dat de veldwachter in de eene gemeente tegenwoordig is, dadelijk naar de andere gemeente overgaan.”²

Het was een klacht die door vele Zeeuwse

voet kan onmogelijk dikwijls genoeg, alle punten der gemeente bezoeken; terwijl bovendien de bedoelde uitgestrektheid van de terreinen, nog dit eigenaardig bezwaar medebrenkt, dat zij, die eenig kwaad voor-nemen koesteren, slechts behoeven op te letten naar welke zijde der Gemeente de veldwachters zich bij het doen eener tour-née begeven, om zeker te zijn, dat zij aan de andere zijde, niet zullen worden ge-stoord.”³

De enige oplossing die de burgemeester van Aagtekerke kon bedenken om verbetering in de situatie te brengen, was een splitsing van de dienst. Zijn wens werd in

1855 verhoord: in dat jaar kregen Domburg en Aagtekerke ieder een eigen veldwachter. Met soortgelijke problemen werd veldwachter Jacob Jacobsen geconfronteerd. Omdat het voor hem ondoenlijk was zowel in Meliskerke als in Biggekerke en Zoutelande de orde te bewaken, besloten de autoriteiten ook hier in 1855 tot een reorganisatie die bedoeld was om het werktelein van de veldwachter te verkleinen.

Meliskerke en Grijskerke

Terwijl Biggekerke en Zoutelande verenigd bleven, werd Meliskerke bij Grijskerke gevoegd. Grijskerke was vóór 1855 verbonden met Oostkapelle, dat vanaf dat jaar de beschikking kreeg over een eigen veldwachter.⁴

Ruim dertig jaar zouden beide gemeenten een veldwachter delen. Omdat Grijskerke in die tijd Meliskerke zowel in oppervlakte als in inwonertal overtrof, was afgesproken dat Grijskerke het grootste deel van de kosten van de veldwachtersdienst voor haar rekening zou nemen. Zo moest de gemeente aan het salaris van *f* 400,- dat de in 1885 benoemde Abraham Jonkheer verdiende, jaarlijks *f* 225,- bijdragen. De resterende *f* 175,- moest door Meliskerke worden opgebracht.⁵

Hoewel de situatie in vergelijking met de periode vóór 1855 was verbeterd, hoopte de burgemeester van Meliskerke-Grijskerke dat de gemeenten spoedig elk over een eigen veldwachter zouden beschikken. In 1890 schreef hij de commissaris van de koning dan ook: “Als hoofd der politie heb ik er steeds op gewezen dat één persoon onmogelijk volledig toezicht kan houden in twee gemeenten.” Evenals de burgemeester wilde de gemeenteraad van Meliskerke een eigen veldwachter, maar dat mocht de

gemeente niet te veel kosten. Onder geen beding mocht het salaris van de man hoger zijn dan *f* 300,-. Hiernaast zou hij dan nog *f* 30,- voor kleding en bewapening krijgen.⁶

De provincie zag wel wat in het plan om de veldwachtersdienst te splitsen, maar vond wel dat het salaris hoger moest zijn dan het bedrag dat Meliskerke in gedachten had. “300 + 30 is inderdaad een te geringe beloning”, vinden we in klad aangekend op een briefje van de commissaris, en zeker, zo schreef hij er nog bij, voor veldwachter Jonkheer, die *f* 400,- verdiende. Een bedrag van *f* 350,- vond de commissaris dan ook het minimum dat de raad van Meliskerke jaarlijks voor een eigen veldwachter moest uittrekken.

Aangezien Meliskerke niet verder wilde gaan dan *f* 300,-, vond de commissaris voorlopig “geene termen om tot het aanstellen van een afzonderlijken veldwachter” over te gaan.⁷

Een jaar later, in 1891, probeerde Meliskerke het nog eens, maar ook ditmaal was *f* 300,- het maximum dat het dorp voor een eigen veldwachter wilde neertellen. Het antwoord van de commissaris liet zich gemakkelijk raden: hij ging alleen akkoord indien de veldwachter minimaal *f* 350,- verdiende. Bovendien, zo voegde de commissaris eraan toe, moest Grijskerke bereid zijn de huidige veldwachter in dienst te nemen tegen diens huidige salaris van *f* 400,-.

Meliskerke was echter niet te vermurwen. Alleen, zo liet de gemeente weten, als mocht blijken dat er voor *f* 300,- geen geschikte veldwachter was te vinden, zou de raad misschien tot andere gedachten zijn te brengen. Maar over dat laatste had de burgemeester zo zijn twijfels. Volgens

hem was er namelijk aan kandidaten geen enkel gebrek.⁸

De raad van Grijskerke zag al helemaal niets in het plan. Welk dorp wilde zo nodig een eigen veldwachter? Grijskerke in elk geval niet. Van ordeverstoringen had men volgens de raad daar geen last. En waarom zou Grijskerke moeten opdraaien

zijn zin. In 1892 besloot de provincie tot splitsing van de gemeenschappelijke veldwachtersdienst. Grijskerke en Meliskerke hadden voortaan de beschikking over een eigen veldwachter. Wat voor Meliskerke vooral telde, was dat het salaris van de nieuwe functionaris niet hoger was dan f 300,-.

Veldwachter De Visser te midden van zijn gezin. De Visser, geboren in 1885, was veldwachter in Middelburg, en daarna in Oost-Souburg tot aan zijn dood in 1941. (Collectie J. van Kalkeren)

voor de meerkosten die de splitsing van de veldwachtersdienst met zich meebracht? Als er dan zo nodig een eigen veldwachter diende te komen, moest Meliskerke zelf maar flink in de buidel tasten, bijvoorbeeld door bij te dragen in de kosten van de Grijskerkse veldwachter.⁹ De raad van Meliskerke kreeg uiteindelijk

Jonkheer kreeg te horen dat hij veldwachter in Grijskerke kon blijven, maar dat hij dan wel salaris moest inleveren. In plaats van f 400,- zou hij genoeg moeten nemen met f 350,-.¹⁰

Het salaris van f 300,- was voor de nieuwe veldwachter van Meliskerke, P. Rooseboom, veel te weinig om van te leven. Het was dan ook geen wonder dat hij allerlei nevenactiviteiten ontplooidde om het hoofd boven water te houden. Dat zijn werk als veldwachter hierdoor in het gedrang kwam, was onvermijdelijk. Bovendien bracht het bijklussen hem geregeld in conflict met

mensen uit het dorp die de veldwachter van oneerlijke concurrentie beschuldigden. Zo trok in 1903 A. de Troije, molenmaker in Middelburg, bij de burgemeester van Meliskerke aan de bel, omdat veldwachter Rooseboom in zijn vrije tijd actief was als timmerman en molenmaker. De Troije voelde zich hierdoor benadeeld en vroeg ook aan de commissaris van de koningin of dit soort activiteiten niet in strijd was met de veldwachtersinstructie. De commissaris moest De Troije teleurstellen. Hij kon zich echter wel voorstellen dat bepaalde mensen zich ergerden aan de bijbaantjes van de veldwachter en schreef de burgemeester van Meliskerke dan ook: "Ik geef U ernstig in overweging, om, wanneer naar Uw oordeel het verrichten der gewraakte handelingen samenhangt met eene te geringe bezoldiging, nogmaals bij den Raad aan te dringen op verhooging der jaarwedde."¹¹

Als het aan de burgemeester lag, was het salaris van Rooseboom allang verhoogd. Hij had echter te maken met een gemeenteraad die als een bok op de haverkist zat. De meeste raadsleden vonden een salaris van f 300,- meer dan genoeg. Tenslotte had de man, zo gaven ze de burgemeester in 1907 te verstaan, nogal wat bijverdiensten. Zo streek hij als gemeentebode jaarlijks f 40,- op en als keurmeester kwam daar nog eens f 15,- bij. "Zo noodig", sprak een raadslid, konden aan Rooseboom "jaarlijksche gratificaties" wegens inzet worden toegekend. Tenslotte verplichtten incidentele beloningen de gemeente minder dan een structurele salarisverhoging.¹²

Rooseboom liet zich door dit soort overwegingen niet uit het veld slaan en bestoekte de raad ieder jaar weer met verzoeken tot verhoging van zijn salaris. In 1909 gaf hij

voor het eerst een uitgebreide specificatie van zijn privé-uitgaven, waaruit bleek dat zijn salaris bij lange na niet toereikend was om in zijn eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Rooseboom "fungeerde", zo schreef hij in zijn verzoekschrift aan de gemeenteraad, "ruim zeventien jaren als veldwachter in Uwe gemeente, op eene jaarwedde van slechts driehonderd gulden, zonder dat hij nog eene verhoging (hoewel herhaaldelijk door hem gevraagd) heeft mogen ontvangen." Was dit niet in strijd, zo vroeg Rooseboom, met de circulaire van februari 1909, waarin de commissaris van de koningin er bij de gemeenten op had aangedrongen de positie van de veldwachters te verbeteren en waarin hij een bedrag van f 600,- noemde als minimumbeloning voor een veldwachter?

Rooseboom rekende uit hoeveel hij wekelijks voor zijn gezin, dat uit zeven personen bestond, kwijt was:

Huishuur/belastingen	f 1,25
Bakmeel 20 kilo	- 3,-
Aardappelen en groenten	- 1,50
Onderhoud kleding/beddengoed	- 1,-
Boter en spek	- 2,50
Steenkolen	- 0,60
Koffie	- 0,60
Suiker en stroop	- 0,50
Schoenen en klompen	- 0,50
Petroleum	- 0,20
Sajet	- 0,30
Tabak	- 0,20
Sigaren	- 0,10
Melk	- 0,35
Meubels, vaatwerk	- 0,25
Dokter/apotheek	- 0,15
Onvoorzien	- 0,10
Totaal	f 13,10

Per jaar had hij *f* 681,20 nodig en dat was maar liefst tweemaal zoveel als wat hij verdiende! Roosenbooms smeekbede was echter aan dovemansoren gericht. De gemeenteraad interesseerde het kennelijk niet of de veldwachter van zijn salaris kon rondkomen. Voor de raad golden andere overwegingen. Op de eerste plaats werd, aldus het gemeentebestuur, “de betrekking door den titularis niet op zoodanige wijze vervuld, dat een tractementsverhoging gewettigd ware.” Bovendien, zo werd er nog aan toegevoegd, “lieten de finantiën van de Gemeente eene verhoging niet toe.”¹³

Rooseboom moest tot na de Eerste Wereldoorlog wachten totdat hij opslag kreeg. En die had hij niet te danken aan de gemeente, maar aan de provincie die zich na de oorlog steeds nadrukkelijker ging bemoeien met de veldwachtersdienst. Eind 1918 deelden Gedeputeerde Staten mee dat “eene verbetering van de jaarwedden der gemeenteveldwachters noodzakelijk” was. Ditmaal ging het niet om een vrijblijvend verzoek, zoals in het verleden het geval was. De provincie kwam nu met dwingende voorschriften die aan gemeenten werden opgelegd. Wat de jaarwedden betrof, werd bepaald dat gemeenten met minder dan 1500 inwoners, zoals Meliskerke en Grijskerke, hun veldwachter een jaarwedde van minimaal *f* 600,- moesten uitbetalen. Het ging hierbij om aanvangs-salarissen. Het maximumsalaris werd na twee tot vier periodieke verhogingen van in totaal *f* 200,- bereikt. Iedere veldwachter had recht op gratis kleding, schoeisel, woonruimte en medische zorg of een financiële tegemoetkoming daarvoor. Rooseboom zelf zou overigens nauwelijks profiteren van de salarisstijgingen waartoe

de overheid de gemeenten in het interbellum verplichtte. In 1924 nam hij ontslag. De in 1926 benoemde Jacobus Munter was in dit opzicht een gelukkiger man. Als beginnend veldwachter verdiende hij in 1926 *f* 900,-. Vier jaar later bedroeg zijn salaris *f* 1300,-.¹⁴

De meeste raadsleden vonden een dergelijk salaris buiten alle proporties. Veel keuze hadden ze echter niet. Het was immers afgelopen met de gemeentelijke autonomie. Gedeputeerde Staten hadden zelfs het recht de gemeentebegroting in zijn geheel af te keuren wanneer in hun ogen de jaarwedde van de veldwachter te gering was.

De veldwachter in Grijskerke was aanvankelijk niet veel beter af dan zijn collega in Meliskerke. Net als Rooseboom moest Abraham Jonkheer bijna jaarlijks smeken om een verhoging van zijn zeer bescheiden salaris. En ook hier hield de gemeenteraad tot de Eerste Wereldoorlog zijn poot stijf. Nog in 1914, aan de vooravond van de oorlog, liet het gemeentebestuur de veldwachter weten, dat “tot verhoging van jaarwedde naar ’s Raads oordeel geen reden bestond.” Pas na de oorlog werd de raad gedwongen het salaris van veldwachter Jonkheer fors te verhogen. In 1923, het jaar waarin hij met pensioen ging, verdiende Jonkheer *f* 1000,-.¹⁵

Onder druk van de provincie, die van mening was dat dit bedrag voor een veldwachter veel te laag was, werd het salaris van Jonkheers opvolger, J. Walhout, verhoogd tot *f* 1300,-.¹⁶

Ten slotte

De verkleining van het werkterrein door de aanstelling van meer veldwachters, de verhoging van jaarwedden en de verbetering

in rechtspositie na de Eerste Wereldoorlog: dit alles heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de verbetering van de veldwachtersdienst. Was de veldwachter in de negentiende eeuw vaak niet meer dan een knecht van de gemeente, die blij mocht zijn met het weinige geld dat de raad hem jaarlijks toewierp, in de twintigste eeuw werd hij hoe langer hoe meer een volwaardig ambtenaar, die een door de overheid gegarandeerd salaris genoot waarvan hij kon leven én dat hem in staat stelde zich volledig op zijn politietaken te richten. Bijbanen waren niet langer nodig.

Albert L. Kort
XXXXXXXXXX

1. Voor een summier overzicht van de geschiedenis van de veldwacht en de vele plichten waaraan de veldwachter was onderworpen verwijzen we naar: Albert L. Kort, 'Gezond en sterk'. *Veldwachters in Oostkapelle*, in: 'De Wete', januari 2006, pp. 12-17.
2. Zeeuws Archief (ZA), Archief Provinciaal Bestuur 1813-1850, inv.nr. 851, brief burgemeester Aagtekerke aan gouverneur, 30 maart 1844.
3. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 436, brief 14 juni 1855.
4. Voor een overzicht van de reorganisaties waaraan de veldwachtersdienst in Zeeland in de periode tussen 1832 en 1855 was onderworpen, zie: ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1813-1850, inv.nr. 2671.
5. In 1885 werd Abraham Jonkheer benoemd. Hij volgde de in 1883 benoemde Dominicus van Kerkfort op. ZA, Archief Provinciaal

- Bestuur 1851-1910, inv.nr. 2598.*
6. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 3782, brief burgemeester Meliskerke aan commissaris, 6 september 1890.
 7. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 2928, brief commissaris 26 september 1890 en 28 oktober 1890.
 8. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 2928, brief burgemeester 5 november 1891 en brieven commissaris 11 november 1891 en 2 december 1891.
 9. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 2928, brief burgemeester 12 januari 1892.
 10. ZA, Archief gemeente Meliskerke, ongeïventariseerd, raadsnotulen 28 december 1891.
 11. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 3477, brieven 26 maart 1903 en 6 april 1903.
 12. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 3480, brief burgemeester 23 oktober 1903, en Archief gemeente Meliskerke, ongeïventariseerd, raadsnotulen 6 december 1907.
 13. ZA, Archief Provinciaal Bestuur 1851-1910, inv.nr. 3782, brief Rooseboom 3 november 1909 en brief burgemeester 7 december 1909.
 14. ZA, Archief gemeente Meliskerke, ongeïventariseerd, raadsnotulen 11 mei 1926, 10 november 1926 en 20 november 1929.
 15. ZA, Archief gemeente Grijpskerke, ongeïventariseerd, raadsnotulen 3 maart 1914, 27 juli 1920 en 29 december 1922.
 16. ZA, Archief gemeente Grijpskerke, ongeïventariseerd, raadsnotulen 3 oktober 1927, 7 november 1927 en 27 november 1929.